

Marco Stella: Teorie autodomestikace v německé antropologii a biologii do roku 1945. Kontext, důsledky, zastánci. Katedra obecné antropologie, Fakulta humanitních studií UK v Praze 2006, 260 s.

Posudek diplomové práce

Disertant si vybral dosti opomíjenou tematiku v historii věd o životě – teorii lidské autodomestikace (dále TAD), spojenou především se jménem E. Fischera a ležící v těsných souvislostech s eugenikou a rasovou hygienou. Sám jsem se ve svých studiích sekundární literatury setkával s tematizováním této problematiky jen velice vzácně. Autor diplomové práce správně říká v úvodu (s. 8): „Překvapivě není historii této teorie věnována žádná publikace většího rozsahu, a tak není ani zmapován soubor obsahů, se kterými tato teorie souvisí, pomyslná síť myšlenek, která zůstává pevná i dlouho poté, co se na její existenci již dávno zapomnělo.“ A na další stránce M. Stella poukazuje ne jeden ze dvou důvodů, proč se tak asi děje v souvislosti s dnes již klasickou knihou E. Mayra: „opomíjení postranních větví a zaniklých výběžků biologických teorií.“ Ano, Mayrovo úctyhodné dílo lze do značné míry zařadit do tzv. *whiggish historiography*, tedy sledování cest, vedoucích k dnešním úspěchům výzkumu a platným teoriím – naproti tomu se nezajímá o skutečnou tvář vědy minulých období, opomíjí tzv. průřezová temata. Druhý důvod autor asi správně vidí v obtížích spojených s ideologickým a politickým kontextem. Velice jsem uvítal, že tu M. Stella nepřejímá obvyklá klišé a snaží se o výstižnější, tedy lepší zachycení vztahu účelové biologie a nacistické ideologie a politiky.

Po tomto svém úvodním vstupu bych rád zdůraznil, že nechci a konečně ani nemohu podrobně rozebírat jednotlivé části Stellovy práce. Omezím se na to, co jsem pokládal za důležité, na zdůraznění jeho přínosu k poznání opomíjené, nicméně zajímavé problematiky; přitom podotýkám, že vzhledem ke svému zaměření si zde všímám spíše historických než filosofických aspektů výsledků diplomové práce.

Pěkně a náročně jsou stanoveny cíle práce (s. 14 nn.) a snad trochu budu předjímat závěr svého posudku, když řeknu, že se předkladateli je podařilo více než uspokojivě splnit. Za zvlášť vhodné a svým způsobem objektivně pokládám analýzu vztahu TAD a Boasovy *cultural anthropology*; k tomu se ještě vrátím. Rovněž posouzení Lorencových názorů v tomto kontextu mám za velmi užitečné a cenné. Metodologická část je také dobře zpracována; výběr německých časopisů je naprosto adekvátní, snad by autor měl věnovat trochu místa srovnání s časopisy ve V. Británii a USA (např. *Heredity*) a ve Francii – to se vymyká ovšem zadání práce, zabralo by to hodně času, tedy tu nejde o námitku, ale spíše o podnět k další orientaci výzkumu.

V obsáhlém vlastním zpracování (od s. 31), tematicky dobře rozčleněném do 7 kapitol a exkursu, mě zaujala příznivě řada problémů, které zde autor artikuloval a citlivě analyzoval. Pro mne objevným bylo upozornění na náhledy H. Friedenthala. Jádrem práce je bezpochyby pojednání o vůdčím představiteli TAD E. Fischerovi (s. 108 nn.) a o jeho vztahu k teoriím F. Boase (o něm hlavně s. 172 nn.), rovněž výstižné je upozornění na vztah Lorenzovy zoopsychologie respektive etologie k originálním konceptům J. J. v. Uexkuella, opírajících se o pojem *Umwelt* (s. 161 n. – dovolím si zde upozornit, že biologizaci kantovského apriori předjímal již náš fyziolog F. Mareš). Podrobněji pak teorie Uexkuellovy a jejich širší kořeny stejně jako jejich pozdější kontext charakterizoval M. Stella v exkursu k „rasové psychologii“.

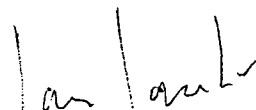
V závěru (s. 234) autor příhodně uvádí jako motto citát z A. Portmanna, velice aktuální vzhledem k některým současným tendencím ve výzkumu a vědní politice: „Ruce pryč od formy života, kterou jsme sami nevytvořili... Protože nám je však dána nová moc mnohem rychlejší proměny, je nutné ji držet na uzdě. Je schopná zničit všechny organismy, které tu dnes s námi ještě žijí; je schopna podkopat základy naší existence.“ To, jak někteří protagonisté TAD přispívali k dehumanizaci a prospívali genocidním záměrům, Stellova studie názorně ukazuje.

Autor se vyrovnal s celou řadou ne toliko biologických problémů TAD a příbuzných koncepcí a disciplin, ale také je dokázal – podle mého úsudku precizně – zařadit do dobových ideových a politických souvislostí; ukazuje také mentalitu celé řady vědců, kteří svým způsobem, někdy více, někdy méně, podepsali smlouvu s ďáblem. Sympatické je také odhalení úskalí biologického redukcionismu – není jen redukcionismus chemického nebo mechanického ražení! Rozsáhlost znalostí autora dokládá obsáhlý seznam literatury a omračující počet 889 poznámek či odkazů ve vědeckém aparátu (možná, že by bylo možné pořídit také obrazovou přílohu).

Při četbě práce napadnou posuzovatele některé otázky, které autor nadhodil, ale dále už neřešil (vzhledem k záměru a velkému rozsahu by to ani nebylo možné): např. při správném zařazení E. Haeckela a jeho „základního biogenetického zákona“ (s. 7 a 206) se naskytá úvaha o možné souvislosti TAD s teoriemi o vzniku člověka neotenií; nebo při zmínce o nakládání s člověkem jako s domácím zvířetem (s. 13) možnost postoje církevních kruhů k takovým nekřesťanským názorům; o odporu Nietzsche K Darwinovu „mechanismu“ (s. 72) sice nelze pochybovat, ale idea věčného návrat je přece rovněž mechanistická. V práci M. Stella uvádí též některé autory, spojené s Českými zeměmi (např. Tirala, Weigner, Rutkowski) – stálo by za to dále zkoumat možné vztahy a vlivy. Poměrně se v práci vyskytuje dosti překlepů.

Mé závěrečné hodnocení: jde o práci vysoké hodnoty, poctivě zpracovanou, čerpající z množství pramenů i sekundární literatury, udivující spojením biologické problematiky s jinými doménami lidských aktivit. Připojuji se s autorem k jeho poděkování prof. S. Komárkovi a dr. M. Šimůnkovi (jehož doktorskou disertaci jsem nedávno měl čest oponovat) za úsilí, které jistě vyvinuli ke zdaru posuzované diplomové práce. Ta naprosto vyhovuje požadavkům na takové práce kladeným a mohla by představovat jistý vzor. Proto hodnotím Stellovu práci jako výbornou (v počtech bodů 19) a doporučuji, aby byla zahájena jednání o jejím publikování (a s tím spojených úpravách) a též, aby autor podle svých možností, pochopitelně též svého zájmu pokračoval v dalším výzkumu.

V Praze 18. září 2006

Doc. prom. biolog Jan Janko, CSc.
Masarykův ústav – Archiv AV ČR, Praha
Filosofická fakulta ZČU, Plzeň

